

Cezary Dryzd¹

Pod merytoryczną opieką dr Katarzyny Jędrzejczyk-Kuliniak

POROZUMIENIE NUKLEARNE Z IRANEM – „NOWE ROZDANIE” W ŚWIATOWEJ GOSPODARCE

Streszczenie: *Iran jest państwem o dużym potencjale zarówno gospodarczym, społecznym, jak i militarnym. Jednak sankcje, które zostały nałożone na ten kraj za nieprzestrzeganie międzynarodowych norm w zakresie prowadzenie programu nuklearnego, doprowadziły go do sytuacji, w której każdy krok w stronę rozwoju jest bardzo trudny i kosztowny. Skłoniło to Iran do podpisania porozumienia nuklearnego, które zakłada zniesienie sankcji w zamian za dostęp dla międzynarodowych komisji do instalacji związanych z irańskim programem nuklearnym oraz ograniczenie produkcji uranu. Mimo sprzeciwu doszło do podpisania porozumienia, które obecnie jest w fazie implementacji. Zbadanie skutków podpisanego dokumentu będzie możliwe dopiero w przyszłości, gdy Iran stanie się pełnoprawnym podmiotem w sieci globalnych powiązań gospodarczych. Jednak już teraz można przewidywać, że skutki będą odczuwalne w perspektywie kraju, regionu i świata.*

Słowa kluczowe: *Iran, gospodarka, geopolityka*

WSTĘP

Islamska Republika Iranu, jako państwo posiadające olbrzymie złoża surowców, terytorium o powierzchni 1648,2 tys. km² oraz liczbę ludności przekraczającą 70 milionów² jest jednym z największych i najgęściej zaludnionym państwa w regionie Bliskiego Wschodu. Teokratyczny system rządów, w którym główną rolę w kwestiach religijnych oraz politycznych odgrywa duchowieństwo, funkcjonuje w Iranie od zakończenia rewolucji, która odbyła się pod przywództwem Ruhollaha Chomejniego w 1979 r. Utrata poparcia społecznego dla obozu szacha Mohamada Rezy Pahlawiego została wtedy wykorzystana przez obóz konserwatywny, składający się głównie z duchowieństwa, któremu udało się zdobyć poparcie większości społeczeństwa i doprowadzić do utworzenia Islamskiej Republiki Islamu. Negatywne nastawienie społeczeństwa do monarchii było efektem despotycznych rządów szacha, który po przewrocie przeprowadzonym przez CIA w 1953 r. i obaleniu demokratycznie wybranego premiera posiadał pełnię władzy. Kluczowym pojęciem w systemie politycznym Iranu jest *welajat-e fakih*, czyli Naczelnny Prawnik, który jest najwyższym autorytetem moralny i religijny Iranu, bowiem spoczywa na nim odpowiedzialność za losy narodu perskiego. Jest to urząd, który nie jest obsadzany w wyniku powszechnych wyborów, lecz mianowany przez Zgromadzenie Ekspertów. Naczelnny Prawnik pełni funkcję kontrolną w stosunku do Prezydenta oraz rządu, parlamentu i organów sądowniczych. Wyznacza on również kierunki polityki wewnętrznej oraz zewnętrznej.

¹ Cezary Dryzd – student II roku I stopnia Bezpieczeństwa Narodowego w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu.

² S. Otok, *Geografia polityczna*, Warszawa 2012, s. 214.

Podmiotem bezpośrednio podlegającym Naczelnemu Prawnikowi są Strażnicy Rewolucji, których zadaniem jest ochrona panującego ładu społecznego i zasad religijnych³.

Iran z racji swej historii oraz warunków naturalnych z pewnością aspiruje do roli mocarstwa regionalnego. Jednym z filarów, na którym władze irańskie chciały oprzeć swoje dążenie do mocarstwowości był program nuklearny, który stanowi dla narodu jedno z wypełnień koncepcji HAK-u, czyli praw, które przysługują każdemu obywatelowi. Do takich praw zalicza się, m.in. prawo do wyboru ustroju, stylu życia oraz prawo do posiadania arsenału nuklearnego, który w oczach Irańczyków byłby ostatecznym potwierdzeniem niezależności kraju od innych państw⁴. Irański program nuklearny został odebrany przez opinię międzynarodową jako zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego. Skutkiem jego opublikowania było nałożenie na Iran wielopłaszczyznowych sankcji⁵, które zahamowały rozwój tego państwa w stopniu wystarczającym do uniemożliwienia mu dominacji w regionie Bliskiego Wschodu. Irańskie porozumienie nuklearne otwiera tę drogę na nowo i stwarza sytuację, w której będzie musiało odnaleźć się nie tylko państwo irańskie, ale również cały region, a nawet świat. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie okoliczności nałożenia sankcji na Iran oraz ich zakresu.

1. SYTUACJA IRANU PRZED POROZUMIENIEM

1.1. Początki irańskiego programu nuklearnego

Za początek irańskiego programu nuklearnego można uznać uruchomienie pierwszego reaktora atomowego na swoim terytorium w 1967 r. Doszło do tego w wyniku transakcji pomiędzy Iranem a Stanami Zjednoczonymi. Amerykańska administracja doprowadziła do podpisania kontraktu przy pełnym poparciu ówczesnych władz federalnych. Nie doszłoby do uruchomienia reaktora gdyby nie zaangażowanie szacha, który dążył do modernizacji swojego państwa oraz do stałego powiększania potencjału militarnego Iranu. Idea rozwoju potencjału nuklearnego nie mogła być w pełni zrealizowana w wyniku niechęci ówczesnych sojuszników Iranu (USA, Izrael) do dzielenia się wiedzą w zakresie technologii atomowej. Sytuacja ta zmusiła szacha do poszukiwania sojuszników w Europie. Nie trwało to długo, ponieważ już w 1974 r. Niemcy rozpoczęły budowę reaktora atomowego w Buszarze. Po rewolucji islamskiej w 1979 r. program nuklearny utracił dotychczasowe znaczenie. Powodem tego było pojawienie się znacznie poważniejszych problemów wewnątrz Iranu. Powrót do idei irańskiego programu nuklearnego miał miejsce po wojnie irańsko-irackiej w latach 1980-1988. Skala zniszczeń oraz ilość ofiar uświadomiły władzom, że konieczne jest wzmocnienie swojego potencjału w taki sposób, aby zachować przewagę nad

³ K. Czajkowska, A. Diawoł-Sitko, *Systemy polityczne wybranych państw Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2012, s. 360.

⁴ H. Majd, *Ajatollah śmie wątpić*, Kraków 2010, s. 243.

⁵ „Sankcje międzynarodowe są jednym z instrumentów oddziaływania wobec podmiotów, które swoją działalnością powodują zagrożenie dla światowego bądź regionalnego pokoju i bezpieczeństwa (...). Celem sankcji jest m.in. skłonienie określonych państw, grup lub jednostek do zmiany postępowania, a także zabezpieczenie się przed negatywnymi konsekwencjami działania tych podmiotów. Środki ograniczające mogą być nakładane w ramach organizacji międzynarodowych lub też indywidualnie przez poszczególne państwa.(...) Podstawowe rodzaje sankcji to: sankcje finansowe (m.in. zamrożenie funduszy, zakaz udostępniania funduszy); sankcje gospodarcze (m.in. ograniczenia w imporcie lub eksporcie określonych towarów i usług); sankcje dotyczące ruchu osobowego (m.in. zakaz wjazdu na określone terytorium); sankcje dyplomatyczne [zerwanie stosunków dyplomatycznych].” [Źródło: http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/sankcje_miedzynarodowe/sankcje_miedzynarodowe, [dostęp z dnia 19. 05. 2016].

potencjalnym przeciwnikiem⁶. To założenie dało podwaliny pod irański program nuklearny, który znamy współcześnie, i który wzbudza niepokój w świecie zachodnim.

1.2. Przyczyny nałożenia sankcji na Iran

Główną przyczyną zastosowania sankcji ekonomicznych w stosunku do Islamskiej Republiki Iranu było wdrożenie programu nuklearnego. Oficjalne komunikaty ze strony władz irańskich mówiące o tym, że wzbogacony uran będzie wykorzystywany wyłącznie w sektorze cywilnym (m. in. do produkcji energii elektrycznej w ramach redukcji emisji CO₂), nie były wystarczające dla opinii międzynarodowej. Głównym podmiotem, który wskazywał na rozbieżności pomiędzy oficjalnymi komunikatami a rzeczywistością była Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA)⁷, która wskazywała na brak współpracy władz irańskich w procesie kontrolnym programu nuklearnego. Liczne uwagi ze strony MAEA spowodowały zaostrenie kursu ONZ w stosunku do Islamskiej Republiki Iranu. Początkowo odbywało się to na zasadzie licznych rezolucji potępiających działania władz irańskich w tej sprawie. Brak jakiegokolwiek poprawy lub chęci dialogu zaowocowały coraz bardziej surowymi posunięciami ze strony społeczności międzynarodowej. Przykładem takich działań są rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ, wprowadzane od 2006 r., które stopniowo zwiększały zakres obwarowań nakładanych na Iran⁸.

1.3. Zakres sankcji nałożonych na Iran

Efektom rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, które zostały wydane w związku z potencjalnym zagrożeniem ze strony irańskiego programu nuklearnego było wprowadzenie licznych sankcji, które swoim zasięgiem obejmowały szereg ograniczeń, m. in. w handlu towarami podwójnego zastosowania, kluczowym sprzętem oraz technologiami (chodzi tu głównie o sprzęt i technologie, które pomogłyby w rozwoju irańskiego programu nuklearnego), dotyczące irańskiego sektora bankowego oraz embargo na import z Iranu produktów petrochemicznych⁹. Na szczególną uwagę zasługują ograniczenia handlowe dla przemysłu petrochemicznego, który ma kluczowe znaczenie dla irańskiej gospodarki. Iran posiada drugie co do wielkości rezerwy gazu ziemnego na świecie, zaraz po Federacji Rosyjskiej oraz trzecie co do wielkości rezerwy ropy naftowej¹⁰. Ograniczenie to w znacznym stopniu hamuje rozwój irańskiej gospodarki. Z informacji podanych przez OPEC¹¹ wynika, że eksport ropy naftowej przez Iran w 2012 r. spadł o połowę, co daje 1-1,2 mln baryłek dziennie¹². Ważne

⁶ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/od-szacha-do-ajatollahow-historia-iranskiego-atomu,389036.html> [dostęp z dnia 31. 05. 2016].

⁷ Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej jest samodzielną organizacją działającą w ramach systemu Narodów Zjednoczonych, powstała w 1956 roku w Nowym Jorku. Działalność MAEA realizowana jest w ramach trzech filarów: weryfikacji jądrowej, bezpieczeństwa jądrowego oraz promocji nauki i pokojowych zastosowań technik jądrowych.
[źródło:http://wiedeonz.msz.gov.pl/pl/onz_org_miedzynarodowe/onz/organizacje_wyspecjalizowane_systemu_narodow_zjednoczonych/maea_iaea/, dostęp z dnia 29.06.2016].

⁸ D. Krasieńska, *Autoryzacja transakcji z Iranem a współpraca międzyinstytucjonalna w Polsce*, Źródło: <https://www.bbn.gov.pl/download/1/13733/kwartalnik199-222sDorotaKrasinska.pdf>, [dostęp z dnia 29. 06. 2016].

⁹ <https://uae.trade.gov.pl/pl/wphi/iran/152744,elementarz-iranu.html>, [dostęp z dnia 23. 03. 2016].

¹⁰ K. Czajkowska, A. Diawoł-Sitko, *op. cit.*, s. 376.

¹¹ Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową (Organizacja utworzona w 1960 r. w Bagdadzie, z obecną siedzibą w Wiedniu. Strona główna: http://www.opec.org/opec_web/en/, [dostęp z dnia 19. 05. 2016.]).

¹² <http://www.forbes.pl/eksport-ropy-z-iranu-spadl-o-40-procent-przez-sankcje,artykuly,136623,1,1.html>, [dostęp z dnia 23. 03. 2016].

z punktu widzenia irańskich ambicji dominacji w regionie jest również ograniczenie w transferze nowych technologii, których posiadanie, ciągłe badania i rozwój są jednym z atrybutów mocarstw.

1.4. Funkcjonowanie gospodarki irańskiej w obliczu sankcji

W dobie globalizacji praktycznie żadne państwo nie może pozwolić na politykę izolacjonizmu. Sieć gospodarczych współzależności jest tak gęsta, że problemy gospodarcze jednego państwa bardzo szybko stają się problemami regionu, a następnie świata. Taki układ światowej gospodarki niesie za sobą wiele wyzwań oraz szans na rozwój. Możliwość wspólnego handlu i rozwoju technologii pozwala osiągać o wiele lepsze rezultaty w krótszym czasie i za mniejsze pieniądze. Wysoki stopień wzajemnych powiązań umożliwia także skuteczne oddziaływanie przez państwa lub organizacje międzynarodowe na podmioty, które swoimi działaniami stwarzają realne zagrożenie sytuacji i obniżają poczucie bezpieczeństwa państw i ich obywateli. W takiej sytuacji znajduje się Iran, który nie podporządkował się międzynarodowym normom w zakresie swojego programu nuklearnego. Mimo olbrzymich zasobów surowców i liczby konsumentów, która przekracza 70 mln, PKB Iranu wzrasta w bardzo powolnym tempie¹³. Liczne próby wprowadzenia reform gospodarczych nie skutkują, państwo, którego system gospodarczy jest hybrydą gospodarki centralnie sterowanej oraz rynkowej od lat boryka się z inflacją¹⁴, brakiem swobód gospodarczych oraz bezrobociem w granicy 15%¹⁵. Słabo rozwijająca się gospodarka oraz brak perspektyw do zmiany tego stanu rzeczy i niemożności pełnego udziału w gospodarce światowej, spowodowane sankcjami było jedną z przyczyn zmian w podejściu Iranu do spraw związanych z programem nuklearnym.

2. CHARAKTERYSTYKA POROZUMIENIA NUKLEARNEGO Z IRANEM

2.1. Główne przyczyny podjęcia rozmów

Całość sankcji, które utrudniały funkcjonowanie Iranowi wpłynęła na jego zmianę podejścia do oczekiwań Zachodu względem programu nuklearnego. Dało to początek długim negocjacjom, których zwieńczeniem jest międzynarodowe porozumienie dotyczące kontroli irańskiego programu rozwoju broni jądrowej, które zostało zawarte 14 lipca 2015 r. w Wiedniu pomiędzy Iranem a sześcioma państwami (mocarstwami nuklearnymi, do których należą USA, Rosja, Wielka Brytania, Francja oraz Chiny i dodatkowo również z Niemcami). Inną stroną porozumienia jest Unia Europejska, co może tłumaczyć obecność w negocjacjach Niemiec, jako państwa dominującego w strukturach UE. Jednak nie tylko Iran liczył na uzyskanie profitów w związku z podpisanym porozumieniem. Gdyby korzyści były tylko jednostronne, do tego porozumienia nigdy by nie doszło. Dla przykładu, Federacja Rosyjska liczy zapewne na swobodniejszą współpracę z Iranem w dziedzinie technologii nuklearnej, która została zapoczątkowana już w latach 90. XX w. Z kolei Stany Zjednoczone mogą być zainteresowane „odzyskanymi” dzięki porozumieniu zasobami paliw kopalnych, będącymi w dyspozycji Iranu oraz umacnianiem swojej pozycji w regionie Zatoki Perskiej. Również Chiny liczą na powstanie nowego rynku zbytu dla swojej gospodarki i co ważniejsze, mogą stać się poważnym konkurentem dla Stanów Zjednoczonych

¹³ <http://www.imf.org/external/index.htm>, [dostęp z dnia 25. 03. 2016].

¹⁴ Inflacja w Iranie wynosiła kolejno 7,82 % w 2010 r., 15,8 w 2011, 21,77 w 2012, 36,89 w 2013, 28, 77 w 2014 i 15,69 w 2015. Źródło: <http://pl.tradingeconomics.com/iran/inflation-cpi>, [dostęp z dnia 19. 05. 2016].

¹⁵ K. Czajkowska, A. Diawoń-Sitko, *op. cit.* s. 379.

w zdobywaniu wpływów w analizowanym regionie. Wielka Brytania, Francja oraz Niemcy, podobnie jak wyżej wymienione kraje upatrują w tym porozumieniu swojej szansy na rozwój własnych gospodarek. W ich zaangażowaniu można również doszukiwać się częściowo realizacji polityki Unii Europejskiej, która prowadziła do tej pory dwutorową politykę względem Teheranu. Z jednej strony UE utrzymywała sankcje gospodarcze względem Iranu, jednocześnie będąc cały czas otwartą na dialog i współpracę mającą na celu ocieplanie relacji Iran-Zachód.¹⁶

2.2. Założenia porozumienia

Głównymi korzyściami płynącymi dla Iranu z podpisania porozumienia jest zniesienie sankcji gospodarczych, którymi dotychczas był obciążony. W pełni odblokuje to handel międzynarodowy oraz transfer technologii. Zniesienie sankcji nie nastąpiło od razu po podpisaniu porozumienia, lecz rozpoczęło się dopiero po upływie pół roku, podczas którego MAEA miała czas na ocenę procesu implementacji założeń zawartych w porozumieniu. W połowie stycznia 2016 r. wydano komunikat, w którym uznano, że Iran wywiązuje się ze wszystkich zobowiązań wynikających z porozumienia atomowego¹⁷. Do najważniejszych kroków, jakie Iran zobowiązał się poczynić w ramach porozumienia należą: dopuszczenie inspektorów Organizacji Narodów Zjednoczonych do obiektów związanych z irańskim programem nuklearnym, po uprzedniej zgodzie rządu irańskiego oraz znaczne ograniczenie w procesie wzbogacania uranu¹⁸. Kwestią, która nie zostało jasno sprecyzowana jest wojskowy aspekt tego porozumienia. Nie wiadomo czy i na jakiej zasadzie będzie istnieć możliwość kontroli irańskich baz wojskowych. Nie została również poruszona sprawa irańskich rakiet balistycznych, które były jednym z powodów negatywnego głosu wobec porozumień ze strony Izraela.

3. SPRZECIW WOBEC POROZUMIENIA

3.1. Sytuacja wewnętrzna Iranu

Aby w pełni zrozumieć wewnętrzny spór wśród narodu irańskiego w sprawie porozumienia nuklearnego, należy spojrzeć na Iran, jako na kraj, w którym obok siebie występuje muzułmański tradycjonalizm i liberalizm z wzorca zachodniego. Scena polityczna nie zawiera różnorodnych frakcji, jednak te istniejące reprezentują skrajne poglądy w stosunku do tzw. „państwa zachodnich”, które są utożsamiane głównie z USA. Najogólniejszy podział nurtów politycznych polega na wyodrębnieniu dwóch frakcji. Pierwsza skupia się wokół prezydenta Hasana Rowhaniego, za którego kadencji zostało podpisane porozumienie będące potwierdzeniem chęci polepszenia stosunków z Zachodem. Druga frakcja jest z kolei sceptycznie nastawiona do nawiązywania ściślejszych kontaktów z innymi państwami, szczególnie niemuzułmańskimi. Jest ona reprezentowana przez Ajatollaha Alego Chamenei, który twierdzi, że „prowadzenie negocjacji z USA czyni Iran otwartym na ich propagandę oraz gospodarcze, kulturalne i polityczne wpływy, a także wpływy w sferze bezpieczeństwa¹⁹”. Poglądy te doprowadziły do tego, że porozumienie nie mogło od razu liczyć na oficjalne poparcie ze strony Chameneiego. Biorąc pod uwagę, że dominującą rolę w systemie politycznym

¹⁶ P. Durys, *Program nuklearny Iranu, Implikacje dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego*, Warszawa 2004.

¹⁷ <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,457565,maea-iran-wywiad-sie-z-porozumienia-atomowego.html>, [dostęp z dnia 02. 04. 2016].

¹⁸ <http://www.defence24.pl/238414,porozumienie-w-wiedniu-sukces-prawdziwy-czy-propagandowy>, [dostęp z dnia 02. 04. 2016].

¹⁹ <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,414279,ajatollah-ali-chamenei-zabrania-dalszych-negocjacji-z-usa.html>, [dostęp z dnia 13. 04. 2016].

Iranu stanowi duchowieństwo, którego władza stoi ponad demokratycznie wybieranymi organami, można się spodziewać sytuacji, w której korzyści płynące ze zniesienia sankcji nie zostaną w pełni wykorzystane z obawy przed wzrostem wpływów zachodnich mocarstw w Iranie, a co za tym idzie znaczną liberalizacją polityki tego kraju. Byłaby to sytuacja grożąca zachwianiem się obecnego ustroju oraz utratą władzy przez duchowieństwo. Te obawy mogą stanowić przyczynę narastania tendencji izolacjonistycznych w środowisku zależnym od Ajatollaha Chameiniego, które w dalszej perspektywie mogą opanować cały kraj i zakłócić proces integracji z Zachodem.

3.2. Sprzeciw Izraela

Oficjalną przyczyną sprzeciwu Izraela dotyczącego porozumienia podpisanego w Wiedniu jest obawa przed fasadowością ustaleń zawartych w tym dokumencie. Główny zarzutem dotyczy obawy, że Iran będzie mógł dalej prowadzić, pod przykrywką badań naukowych przeznaczonych do użytku w sektorze cywilnym, prace nad stworzeniem broni nuklearnej, która stwarza realne zagrożenie dla Izraela. Premier tego kraju Benjamin Netanjahu odrzucił możliwość akceptacji tego porozumienia, twierdząc, że rząd w Jerozolimie oczekiwał całkowitego zamknięcia irańskiego programu nuklearnego, a nie tylko nałożenia ograniczeń, których przestrzeganie może być trudne do zweryfikowania. Jednocześnie izraelski premier zapowiedział podjęcie kroków, które miałyby ochronić Izrael przed możliwym atakiem ze strony Iranu²⁰. Kolejnym, mniej oficjalnym powodem, dla którego Izrael próbował nie dopuścić do podpisania porozumienia z Iranem mógł być strach przed utratą dobrych relacji ze Stanami Zjednoczonymi. Islamska Republika Iranu jest krajem o wiele większym terytorialnie i o wiele bogatszym w surowce (cennych dla USA) oraz posiada nie mniej ważne, z punktu widzenia aspektów geopolitycznych, położenie. Te i wiele innych powodów sprawiają, że pozycja Izraela względem USA jest zagrożona, a co za tym idzie istnieje duże ryzyko utraty pomocy militarnej lub finansowej ze strony supermocarstwa. Taki obrót spraw może mieć fatalne skutki dla Izraela, który jest w stanie permanentnego zagrożenia konfliktem zbrojnym i musi cały czas utrzymywać państwo w stanie gotowości do odparcia ewentualnej agresji. Mówiąc o potencjalnych zagrożeniach dla Izraela trzeba wspomnieć o stosowaniu podwójnych standardów przez ten kraj w kwestii posiadania broni masowego rażenia. Według raportu *Global nuclear weapons inventories 1945–2013*, opublikowanego przez *Bulletin of the Atomic Scientists*, Izrael posiada 80 głowic strategicznych, które zostały wyprodukowane w latach 1967–2004. Jednocześnie posiada zapasy materiału rozszczepialnego, który pozwala mu na trzykrotne zwiększenie swojego potencjału atomowego oraz liczne środki do transportowania głowic, m.in. samoloty i łodzie podwodne. Biorąc pod uwagę te informacje można wywnioskować, że sprzeciw Izraela nie wynika z realnego zagrożenia bezpośredniego ataku ze strony Iranu, lecz z obawy przed utratą przewagi w uzbrojeniu, a za tym idzie częściową utratą zdolności odstraszenia potencjalnych przeciwników.

3.3. Obawy Arabii Saudyjskiej

Nie tylko Izrael może wiele stracić na zbliżonych relacjach Iranu z Zachodem. Takim państwem jest również Arabia Saudyjska, która jest w ciągłym konflikcie z Islamską Republiką Iranu w walce o dominację w regionie Bliskiego Wschodu. Za początek napięć pomiędzy Iranem a Arabią Saudyjską można przyjąć 1979 r., w którym doszło do obalenia szacha. Od razu po powstaniu Islamskiej Republiki Iranu, z Teheranu dobiegały głosy krytykujące monarchię panującą

²⁰ <http://natemat.pl/138719,faq-nuklearne-negocjacje-swiat-zachwycony-izrael-wsciekly-co-tak-naprawde-ustalono-w-lozannie>, [dostęp z dnia 13. 04. 2016].

w Arabii Saudyjskiej. Przykładem walki o wpływy w regionie było m. in. ścięcie szyickiego duchownego Nimra al-Nimra wraz z 46 innymi osobami oskarżanymi o terroryzm²¹. Kolejnym przykładem może być konflikt w Jemenie, który jest klasycznym przykładem *proxy war* (wojny zastępczej). Najważniejszą płaszczyzną walki między Arabią Saudyjską a Iranem po podpisaniu porozumienia nuklearnego z pewnością pozostanie sfera gospodarcza. Obydwa kraje posiadają bowiem ogromne złoża ropy naftowej. „Odmrożenie” zasobów irańskich może bardzo negatywnie wpłynąć na wpływy Saudyjczyków płynące z sektora petrochemicznego. Nie bez znaczenia jest również religijne podłoże konfliktu pomiędzy Iranem a Arabią Saudyjską. Wynika to z reprezentowania przez te państwa dwóch największych, a zarazem najmocniej ze sobą konkurujących, odłamów islamu. Szyicki Iran oraz sunnicka Arabia Saudyjska wykorzystują aspekt religijny do ciągłego zaogniania konfliktu oraz do próby osłabienia rywala w walce o dominację w regionie Bliskiego Wschodu. Wątek ideologiczno-religijny mocno przekłada się na spory terytorialne. Chodzi tu o roszczenia terytorialne względem Bahrajnu, który znajduje się pod rządami sunnitów, lecz jej mieszkańcy w większości są szyitami²². Istotne jest to, że Bahrajn jest obecnie miejscem stacjonowania V Floty Stanów Zjednoczonych. Daje to powód do przypuszczeń, że w tym sporze głównym celem jest nie jest obrona praw religijnych, lecz próba wpływania na sytuację geopolityczną w regionie. Biorąc pod uwagę dotychczasowe relacje na linii Teheran-Rijad można domniemywać, że pełne wprowadzenie postanowień porozumienia nuklearnego może nasilić negatywne relacje pomiędzy Iranem a Arabią Saudyjską.

4. MOŻLIWE SKUTKI POROZUMIENIA

4.1. Gospodarka Iranu

Niewątpliwie stroną, która do tej pory zyskała więcej na bilateralnych relacjach na linii USA-Iran jest kraj z Bliskiego Wschodu. Uzyskał on wiele zysków w zamian za stosunkowo niewielkie i trudne do weryfikacji (w perspektywie długofalowej) ustępstwa. W obecnej sytuacji, gdy postanowienia porozumienia są dopiero w fazie implementacji, nie można przewidzieć pełnych skutków, lecz już teraz można stwierdzić, że rokowania na rozwój irańskiej gospodarki są bardzo dobre. Zniesienie sankcji pozwoli temu państwu w pełni korzystać z zamrożonych wcześniej kont, znikną też ograniczenia w prowadzeniu transakcji bankowych. Zostaną w pełni otwarte rynki zagraniczne, co pozwoli na wymianę handlową, która z pewnością pozwoli pobudzić irańską gospodarkę. Jednak kluczową kwestią, która daje Iranowi prawo do miana kraju, który uzyskał najwięcej w związku z podpisanym porozumieniem jest „uwolnienie” irańskiego przemysłu petrochemicznego, który wiele lat był mocno ograniczony przez nałożone sankcje. Możliwość handlu ropą naftową umożliwi Iranowi pozyskiwanie środków ze sprzedaży, umocni jego pozycje w regionie (szczególnie względem Arabii Saudyjskiej) oraz uczyni z Iranu państwo, które będzie miało realny wpływ na sytuacje gospodarczą na arenie międzynarodowej.

4.2. Bliski Wschód

Można przypuszczać, że skutki podpisania porozumienia nuklearnego z Iranem najbardziej widoczne będą na poziomie regionalnym. Ewentualne wzmocnienie irańskiej gospodarki z pewnością przełoży się na zwiększenie wydatków tego państwa na obszary,

²¹ <http://www.pap.pl/kraje-swiata/afryka/news,452236,arabia-saudyjska-scieto-47-skazanych-za-terroryzm.html>, [dostęp z dnia 14. 04. 2016].

²² <http://www.politykaglobalna.pl/2012/05/bliskowschodnia-rywalizacja-iranu-i-arabii-saudyjskiej-czesc-i-bahrajn/>, [dostęp z dnia 27. 05. 2016].

które wzmocnią jego pozycje w regionie. Chodzi tu przede wszystkim o sektor związany z obronnością, obejmujący zarówno wzmocnianie własnego potencjału militarnego jak i pomoc powiązanych z Iranem podmiotów, np. Hezbollahu²³, którego wspieranie jest realizacją idei „eksportu rewolucji”, funkcjonującej w polityce zagranicznej Iranu od powstania Islamskiej Republiki. Koncepcja ta zakłada szerzenie ideałów związanych z rewolucją²⁴. Można przewidywać, że umacnianie pozycji przez Iran zostanie odebrane przez Arabię Saudyjską jako zagrożenie i doprowadzi do znacznego pogorszenia się i tak już złych wzajemnych relacji, wskutek czego można także spodziewać się zaostrzenia sytuacji w Jemenie, który jest polem starcia tych dwóch państw. Przytoczone przesłanki dają podstawę do tego, aby przypuszczać, że w dalszej perspektywie wiedeńskie porozumienie może mieć wpływ na utrzymanie, a nawet powiększenie destabilizacji regionu, mimo zapewnień irańskiego rządu, który twierdzi, że nie będzie dążył do hegemonii i chce utrzymywać dobre stosunki ze wszystkimi sąsiadami, a ich bezpieczeństwo jest ważne na równi z własnym²⁵.

4.3. Rynki światowe

Mimo, że proces znoszenia sankcji został zapoczątkowany stosunkowo niedawno, to wiele państw poczyniło kroki zmierzające do zacieśniania relacji z Iranem. Państwem, które wiąże duże nadzieje związane ze współpracą z tym krajem jest Federacja Rosyjska, która najwięcej ze wszystkich państw traci na porozumieniu wiedeńskim. Wejście Iranu na rynek handlu ropą naftową oraz gazem ziemnym wpłynęło na obniżenie ceny tych surowców, co bezpośrednio dotknęło rosyjską gospodarkę, której podstawą jest handel tymi surowcami. Mimo to Rosja liczy na zacieśnianie relacji z Iranem w kontekście rozwoju programu nuklearnego. Moskwa od lat jest partnerem dla Teheranu w dziedzinie budowy i użytkowania reaktorów atomowych. Rosjanie uczestniczyli także w budowie elektrowni jądrowej w Buszarze, a w niedalekiej przyszłości rozpoczną budowę dwóch kolejnych. Można zatem zakładać, że współpraca między tymi krajami nie będzie się ograniczać tylko do sektora energetycznego, ale również rozprzestrzeni się na inne sektory gospodarki, co może pozytywnie wpłynąć na kondycję rosyjskiej gospodarki, która została mocno osłabiona przez zaangażowanie w konflikt na Ukrainie²⁶. Kolejnym krajem zainteresowanym współpracą z Iranem w ramach rozwoju programu nuklearnego są Węgry. Sam premier tego kraju Victor Orban oświadczył, że jego kraj chętnie będzie współpracował z Iranem w tej dziedzinie²⁷. Kluczowym partnerem dla Iranu mogą okazać się również Chiny, które zapowiedziały nawiązanie strategicznych relacji strategicznych

²³ Hezbollah (arab- حزب الله – *Hizb-allah*, „Partia Boga”) – libańska partia polityczna islamskich szyitów, która została utworzona w roku 1982. Powstała na podłożu fascynacji rewolucją irańską z 1979 roku, dużą rolę podczas tworzenia się tego ugrupowania miały również nauki Ajatollaha Chomeiniego, który był liderem tej rewolucji. Hezbollah od początku swej działalności był mocno wspierany przez Iran. Wsparcie to w głównej mierze miało (i ma do dzisiaj) charakter finansowy, dzięki czemu Hezbollah może bez przeszkód prowadzić swoją politykę, która oprócz działalności politycznej i zbrojnej (Ruch Oporu Islamskiego) ma również wymiar społeczny np. prowadzenie szpitali. Za swojego głównego wroga Hezbollah uważa Izrael, który jego zdaniem bezprawnie zajmuje tereny należące do muzułmanów. Izrael jest również uważany za podmiot realizujący interesy drugiego w kolei wroga Hezbollahu, czyli Stanów Zjednoczonych, które są dla Hezbollahu ucieleśnieniem zniechęconego przez nich imperializmu. [Źródło: H. Jaber, *Hezbollah*, Warszawa 1999].

²⁴ D. Krajewski, *Stosunki USA i Iranu za prezydentury Mahmouda Ahmadinejada*, Toruń 2011.

²⁵ <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1414439,Atomowe-porozumienie-Iran-uspokaja-nie-chcemy-byc-hegemonem>, [dostęp z dnia 17. 04. 2016].

²⁶ <http://www.defence24.pl/238903,iranski-program-nuklearny-rosja-liczy-na-lukratywne-kontrakty>, [dostęp z dnia: 17. 04. 2016].

²⁷ <http://www.pap.pl/kraje-swiata/afryka/news,438921,premier-wegier-proponuje-iranowi-wspolprace-przy-programie-nuklearnym.html>, [dostęp z dnia 17. 04. 2016].

oraz pogłębienie więzi gospodarczych i politycznych²⁸. Dla Chin może to oznaczać znalezienia dużego rynku zbytu dla prężnie rozwijającej się gospodarki, a dla Iranu możliwość uzyskania nowych technologii oraz doświadczeń, które pomogą w gospodarczym doganianiu „Zachodu”. Również Polska może odnaleźć dla siebie szanse na zawarcie korzystnych kontraktów. Zawarcie z Iranem umów na dostawę gazu ziemnego i ropy naftowej pomogłoby Polsce w osiągnięciu stanu, w którym dywersyfikacja źródeł surowców energetycznych osiągnie pożądany poziom (nie więcej niż 30% całości zapotrzebowania od jednego dostawcy), a to z kolei przełoży się na poprawę bezpieczeństwa energetycznego.

PODSUMOWANIE

Irańska Republika Islamu przez wiele lat odczuwała skutki braku podporządkowania się międzynarodowym normom. Doprowadziło to do sytuacji, w którym rozwój państwa był bardzo spowolniony, a wręcz niemożliwy. Nuklearne porozumienie podpisane w Wiedniu jest przejawem chęci poprawy relacji z innymi państwami. W zamian za ograniczenie swojego programu nuklearnego i otwarcie go na zagraniczne kontrole, Iran pozbył się piętna sankcji, które utrudniały funkcjonowanie. Mimo sprzeciwu Izraela i Arabii Saudyjskiej porozumienie doszło do skutku i obecnie znajduje się w fazie implementacji. Jego faktyczne skutki będą możliwe do zbadania dopiero w perspektywie czasu, gdy Iran zacznie w pełni korzystać z możliwości, które daje to porozumienie. Jednak już teraz można przewidywać, że gospodarka Iranu podniesie się z długoletniego letargu i zacznie odgrywać duże znaczenie w regionie oraz na świecie. Istnieje jednak wiele wątpliwości jakie nasuwają się w związku z nową kartą w historii Iranu. Dotyczą one m. in. tego czy proces weryfikacji postanowień porozumienia będzie przebiegał równie dobrze jak tuż po jego podpisaniu i czy spełnią się obawy Izraela w tym zakresie. Istotne jest również to jak rozwiną się nie do końca sprecyzowane kwestie związane z analizowanym porozumieniem (m. in. kontrola baz wojskowych) oraz czy ewentualne wzmocnienie Iranu wpłynie na pogłębienie się konfliktu z Arabią Saudyjską, a w konsekwencji przyczyni się do zwiększania destabilizacji regionu. Pewne jest to, że Iran przestał być państwem, które jest odizolowane i nie ma wpływu na sytuacje międzynarodową. Islamska Republika Islamu wchodzi w okres pełen szans, które mądrze wykorzystane mogą uczynić ten kraj mocarstwem regionalnym mającym wpływ na losy świata.

²⁸ <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,460283,chiny-i-iran-zapowiadaja-nawiazanie-strategicznych-relacji.html>, [dostęp z dnia 17. 04. 2016].

BIBLIOGRAFIA:

1. Czajkowska K., Diawol-Sitko A., *Systemy polityczne wybranych państw Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2012.
2. Durys P., *Program nuklearny Iranu, Implikacje dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego*, Warszawa 2004.
3. Jaber H., *Hezbollah*, Warszawa 1999.
4. Krajewski D., *Stosunki USA i Iranu za prezydentury Mahmouda Ahmadinejada*, Toruń 2011.
5. Majd H., *Ajatollah śmie wątpić*, Kraków 2010.
6. Otok S., *Geografia polityczna*, Warszawa 2012.

Źródła internetowe

7. Krasińska D., *Autoryzacja transakcji z Iranem a współpraca międzyinstytucjonalna w Polsce*, Źródło: <https://www.bbn.gov.pl/download/1/13733/kwartalnik199-222sDorotaKrasinska.pdf> [dostęp z dnia 29. 06. 2016].
8. <http://www.defence24.pl/238414,porozumienie-w-wiedniu-sukces-prawdziwy-czy-propagandowy> [dostęp z dnia 02. 04. 2016].
9. <http://www.defence24.pl/238903,iranski-program-nuklearny-rosja-liczy-na-lukratywne-kontrakty> [dostęp z dnia 17.04.2016].
10. <http://www.forbes.pl/eksport-ropy-z-iranu-spadl-o-40-procent-przez-sankcje,artykuly,136623,1,1.html> [dostęp z dnia 23. 03. 2016].
11. <http://www.imf.org/external/index.htm> [dostęp z dnia 25. 03. 2016].
12. http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/sankcje_miedzynarodowe/sankcje_miedzynarodowe [dostęp z dnia 19. 05. 2016].
13. <http://natemat.pl/138719,faq-nuklearne-negocjacje-swiat-zachwycony-izrael-wsciekly-co-tak-naprawde-ustalono-w-lozannie> [dostęp z dnia 13. 04. 2016].
14. http://www.opec.org/opec_web/en/ [dostęp z dnia 19. 05. 2016].
15. <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,457565,maea-iran-wywiadal-sie-z-porozumienia-atomowego.html> [dostęp z dnia 02. 04. 2016].
16. <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,414279,ajatollah-ali-chamenei-zabrania-dalszych-negocjacji-z-usa.html> [dostęp z dnia 13. 04. 2016].
17. <http://www.pap.pl/kraje-swiate/afryka/news,452236,arabia-saudyjska-scieto-47-skazanych-za-terrorizm.html> [dostęp z dnia 14. 04. 2016].
18. <http://www.pap.pl/kraje-swiate/afryka/news,438921,premier-wegier-proponuje-iranowi-wspolprace-przy-programie-nuklearnym.html> [dostęp z dnia 17.04.2016].
19. <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,460283,chiny-i-iran-zapowiadaja-nawiazanie-strategicznych-relacji.html> [dostęp z dnia 17.04.2016].
20. <http://pl.tradingeconomics.com/iran/inflation-cpi> [dostęp z dnia 19. 05. 2016].
21. <http://www.politykaglobalna.pl/2012/05/bliskowschodnia-rywalizacja-iranu-i-arabii-saudyjskiej-czesc-i-bahrajn/> [dostęp z dnia 27. 05. 2016].
22. <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1414439,Atomowe-porozumienie-Iran-uspokaja-nie-chcemy-byc-hegemonem> [dostęp z dnia 17. 04. 2016].
23. <https://uae.trade.gov.pl/pl/wphi/iran/152744,elementarz-iranu.html> [dostęp z dnia 23.03.2016].
24. <http://pl.tradingeconomics.com/iran/inflation-cpi> [dostęp z dnia 19.05.2016].
25. <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/od-szacha-do-ajatollahow-historia-iranskiego-atomu,389036.html> [dostęp z dnia 31. 05. 2016].
26. http://wiedenonz.msz.gov.pl/pl/onz_org_miedzynarodowe/onz/organizacje_wyspecjalizowane_systemu_narodow_zjednoczonych/maea_iaea/ [dostęp z dnia 29. 06. 2016].

NUCLEAR AGREEMENT WITH IRAN-A NEW DEAL IN THE GLOBAL ECONOMY

Abstract: *Iran is a country with great potential, economically, socially and militarily. However, the sanctions that were imposed on the country for failing to comply with international standards for conducting nuclear program, led it to a situation in which each step in the direction of development is very difficult and expensive. This prompted Iran to sign nuclear agreement, which involves the lifting of sanctions in exchange for the access to the international committee for the installation related to the Iranian nuclear program and the reduction of the production of uranium. The agreement was signed despite of protests, and it is currently in the implementation phase. Examining the effects of the signed document will only be possible in the future, when Iran becomes a full-fledged player in the global network of economic ties. But now it can be expected that the effects will be felt in the perspective of the country, the region and the world.*

Keywords: *Iran, economy, geopolitics*